

Yeşilay (Hilâl-i Ahdar)

Yeşilay, Birinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında işgal güçlerinin alkol ve uyuşturucu maddeleri yaygınlaştırması ve işgale karşı mücadele ruhuna zarar vermesini önlemek amacıyla dönemin Şeyhülislam'ı İbrahim Haydarizade'nin himayesinde **Dr. Mazhar Osman Uzman** ve arkadaşlarının gayreti ve **Sultan Vahdettin**'in izniyle 5 Mart 1920'de Hilâl-i Ahdar adıyla kurulmuştur.

28 Nisan 1920'de TBMM'de **Ali Şükrü Bey**, ülkede içki üretimi ve tüketiminin yasaklanmasına dair bir kanun teklifi vermiş, teklif 14 Eylül 1920'de kanunlaşmıştır. Kanunun gerekçesinde İslâm dininin yasakladığı içkinin, halk arasında doğurduğu fenalık ve tahribatın önlenmesi ve milletin bu beladan kurtarılması gösterilmiştir. Amerika gibi içkinin haram olmadığı bir ülkede verdiği zararlardan dolayı içkinin yasaklandığına işaret edilmiştir.

Yeşilay Cemiyeti Nizamnâmesi'ne göre Cemiyetin amacı; alkollü içki ve uyuşturucu maddeler tüketimi ile mücadele etmek; bu amaca ulaşmak için konferanslar, radyo ve televizyon konuşmaları, sergiler, kurs ve seminerler düzenlemek, spor, sanat ve kültür çalışmaları yapmak, bağımlılar için hastaneler kurmak, uluslararası teşekküllerle iletişime geçmek ve bunların toplantılarına temsilci göndermek olarak tarif edilmiştir.

Alkollü içki yasağının 1924 yılında yumuşatılmasından sonra Hilâl-i Ahdar Cemiyeti, içki ile mücadeleye dikkat çekmek için 2 Şubat 1925'ten itibaren "Hilâl-i Ahdar" dergisini çıkarmaya başladı. Dergi, "Sihhî ve İçtimaî İçki Düşmanı Gazete" sloganıyla önceleri 15 günde bir, 6. aydan itibaren hacmi genişletilerek ve resimli olarak ayda bir yayımlandı. Dergi yayıncılığı 1932'den itibaren "Yeşilay Mecmuası" adı ile devam etti. Hilâl-i Ahdar, 1929 yılında Yeşil Hilâl ve 22 Ocak 1936 tarihinde de Yeşilay olarak adlandırıldı.

Cemiyete aslı aza olurken; *"Üye kaldığım müddetçe uyuşturucu zehirleri ve alkollü içkileri hekim reçetesiyle ilaç olarak verilenler hariç, hiçbir suretle kullanmamaya, Cemiyet ve ülkeye daima sadık kalmaya ve ülkeyü yaymaya şeref ve namusum üzerine söz veriyor ve yemin ediyorum"* denilmekteydi. Cemiyet, 19.9.1934'te **Mustafa Kemal Atatürk**'ün Cumhurbaşkanlığı ve **İsmet İnönü**'nün Başbakanlığı döneminde kamu yararına dernek statüsü kazanmıştı.

Yeşil Hilâl Cemiyeti'nin faaliyetleri, Cemiyet Genel Merkezinin ve Gençlik Şubesi'nin yürüttüğü faaliyetler olarak iki gruba ayrılabilir. Esasen içki, esrar, eroin gibi kötü alışkanlıklara karşı milleti ve Türk gençliğini korumak üzere kurulup teşkilatlanmakla beraber Gençlik Teşkilatı da bilhassa gençler arasında düzenlenen toplantılar, müsamereler, piyesler ile öne çıkmıştır. Cemiyetin ilk Genel Başkanı 1920'den 1945'e kadar Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Usman (Uzman), Umumi Kâtibi Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'dır. Fahrettin Kerim aynı zamanda Gençlik Şubesi Başkanı'dır. 1945'ten 1950'ye kadar Cemiyet'in Genel Başkanlığını da yapmıştır. İcra Kurulu seçim dönemlerinde değişmiştir. Cemiyet'in başkan ve temsilcileri kurumun dünyadaki muadilleri (Uluslararası İçki Düşmanları Cemiyeti) ile iş birliği içinde olmuş, toplantılarına katılmıştır. Yeşilay şubelerine alkol alan kişilerin üyeliklerine şiddetle karşı çıkılmış, Yeşilaycıların toplantı ve ziyafetlerde su ve boş bardak kaldırmaları karara bağlanmıştır. **Maarif Vekâleti** ile iş birliği içerisinde okullarda sağlık ve ahlak eğitimine destek olmak üzere faaliyette bulunulmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında sesini faaliyetleri ile duyurmaya çalışan Cemiyetin üye sayısı sürekli artmış ve her sene "Yeşil Gün Bayramı" düzenlenmişti. Yeşil Gün Bayramı'nda Cemiyet tarafından halka, "içki sıhhat düşmanıdır" yazılı "Yeşil Hilâl" rozeti dağıtılmış, halkı bilinçlendirmek için önemli bir sembolik çaba olarak gördüğü bu faaliyet için 29.6.1935'te İstanbul Valiliğinden bir Yeşilay günü istenmişti. "Yuvaların mutluluk ve sağlığını telkin eden Yeşilay",

Büyük Bayram (Cumhuriyet Bayramı) etkinliklerinde de Yeşilay rozeti dağıtıyordu.

Yeşilay Genel Merkez Kurulu, her yıl Eylül ayının 20'sinden sonra gelen ilk Pazar'ı "Yeşilay Üzüm Bayramı" olarak tespit etmişti. Yeşilaycıların bu yeni geleneğine bütün vatandaşların uyararak bol bol üzüm yemeleri tavsiye edilmiş, müteakip Üzüm Bayramı etkinliklerinde üzüm ve üzüm suyu tüketiminin sağlık için daha faydalı olduğu gösterilmiş, birlik beraberlik ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Cemiyet, bağımlılık yapan maddelerin kullanımından kaynaklı kazaların meydana gelmesini engelleyebilmek için konferanslar verilmesi, sergiler düzenlenmesi, levhalar asılması, içki satışı ve meyhanelerin sınırlandırılması gibi kararlar almıştır. Halka kazaların sebeplerini anlatan sergiler açılması, levhalar asılması, keyif verici madde kullanılmasına mani olmak, bu gibi şeyler kullananların ruhsatlarının ellerinden alınması, seyrüsefer talimatnamesine uymayanların takip edilmesi, şehir içinde sürat sınırlandırması, keyif verici maddeler yüzünden meydana gelen kaza fotoğraflarının çoğaltılması, okullardaki konferansların artırılması kararlaştırılmıştı.

1943 yılında Maarif Vekâleti tarafından kabul edilen Ahlâk Prensipleri Yeşilay Cemiyeti tarafından basılarak tüm yurttan dağıtılmıştı. Kitapçığın ön sözünde Fahrettin Kerim Gökay, ispirotolu içki ve uyuşturucu zehirlerin irade ve seciye düşmanı olduğunu, bir insanın iyi vasıflarını bozduğunu ve şahsiyetini yıktığını ifade etmekteydi. Yeşilay Gençliğini ise çevresinde iyiliğin, doğruluğun, çalışkanlığın timsali, ailesini, yurdunu, insanlığı sosyal tehlikelerden koruma yolunda iyi bir öndere, çevresine nur saçan bir meşaleye benzetmekteydi. İçki onların şuurunu karartmaz, iradesini yıkmaz, duygusunu köreltmezdi.

Yeşilay Gençler Birliği, Türk Gençliğini içki ve uyuşturucu maddeler iptilasından kurtararak, memlekette zinde ve çalışkan bir nesil yetiştirmek üzere kurulmuş, halkevleri konferans salonlarında kongrelerini gerçekleştirmiş, Türk gençliğini içki ile mücadeleye davet etmiştir. Ayrıca etkinliklerinde de Yeşilay yayınları dağıtılmış, hatipler alkollü içkilerin zararları ile ilgili konuşmalar yapmıştır.

Yeşilay Cemiyeti, Uluslararası İçki Düşmanları Birliği ile iletişim ve iş birliği içerisinde bulunmuş, kongrelerine katılmış, Kongre'nin Türkiye'de gerçekleşmesine destek olmuştur. Böylece uluslararası platformda Türkiye ve Doğu ülkeleri de temsil edilmişti. Yeşilay Cemiyeti'nin ilk başkanları psikiyatrist oldukları için, "Akıl Sağlığını Koruma Cemiyeti" ile "Yeşilay Cemiyeti" aynı başkanlar tarafından yönetildiği gibi bağımlılık yapan maddelerin akıl sağlığına zarar vermesi açısından her iki kurumun amaçlarına yönelik çalışılmıştır. Türk Akıl Sağlığını Koruma Cemiyeti Başkanı ve Yeşilay Genel Sekreteri Fahrettin Kerim Bey ile Türk doktorlar, Uluslararası Akıl Sağlığını Koruma Kongresi'ne katılmışlardı. Fahrettin Kerim Bey, Roma'daki "Uluslararası Akıl Sağlığını Koruma Kongresi" ne katıldıktan sonra Viyana'ya uğramış, klinikleri özellikle akliye kliniklerini, terk edilmiş çocuklar ve suçlular kliniklerini ziyaret etmiş, Viyana'daki İçki Düşmanları Cemiyeti ile temaslarda bulunmuştu. Gökay, harp sonu dünyasının alkolizm durumunu incelemek üzere, 3-5 Eylül 1946'da Brüksel'de toplanan Uluslararası Anti alkolizm Kongresi'nde Türkiye'yi temsil etmişti. Kongre'de, Belçika, Hollanda, İsveç, Norveç, Finlandiya, Polonya, Çekoslovakya, Yunanistan, Lüksemburg, Danimarka muhtelif İsviçre kantonları ile Türkiye'nin alkolizm durumu değerlendirilmişti. Gökay, seyahat notlarında; dünyaya huzur getirebilmek için "psikopat" ve "mütereddi" insanların tasallutundan korumak gerektiğini bunun da ancak "temiz" nesillerle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Özellikle kadın bünyesi gibi hormon dengesi ufak bir sarsıntı ile bozulabilen uzviyete bir şarap, viski ve çeşitli içkiler sokmak yaşayarı da geleceği de bedbaht etmek anlamına gelir demektedir.

12.7.1958'de Lahey'de toplanan Uluslararası Yeşilaycılar Konferansı için Lahey'de 22 memlekete mensup 1300 delege toplanmış, üç yılda bir tekrarlanan kongreye Türk delegeler de katılmıştı. 1960'da Yeşilay Cemiyeti'nin, Merkezi İsviçre'nin Lozan kentinde bulunan Bureau International Contre L, Alcoolisme (Uluslararası Alkolizmle Savaş Birliği) ile

işbirliği yapmasına Bakanlar Kurulu Kararı ile izin verilmişti.

Yine 1960'da Stockholm'de yapılan Beynelmilel Kongre'ye Türkiye ile ilgili bir rapor götürülmüş ve 4 kişi görevlendirilmişti. Genel Başkan Vecihi Divitçi, Türkiye'nin özellikle Gençler konusunda birçok Avrupa ülkesinden ileri olduğunu söyleyerek ve bu tespitini yabancı ülkelerin ifadelerine atfen yaptığını bildirmişti. International Temperance Association (Uluslararası İçki Karşıtları Birliği) 1961'de Türkiye Yeşilay Cemiyeti Genel Merkezi'ne bir projeksiyon makinesi bağışlamış, cihaz her türlü vergiden muaf tutulmuştu.

1968'de Yeşilay Cemiyeti'nin Merkezi İsveç Stockholm'de olan International Organization of Good Templars (IOGT) adlı teşkilatla iş birliği yapmasına Bakanlar Kurulu Kararı ile izin verilmişti.

1920'de kurulan Yeşilay Cemiyeti, Cumhuriyet döneminde de savaşıardan çıkmış bir toplumu bağımlılıktan uzak, dinç, sağlıklı ve "ahlaklı" tutabilmek için çok çeşitli faaliyetlerle hizmet etmeye çalışmış, 1934'te "kamu yararına dernek" statüsü kazanmış olup bugün dahi bu çerçevede hizmetlerine devam etmektedir.

Hatice GÜZEL MUMYAKMAZ

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA. BEO.4584.343.748./29.10.1337

BCA.30.01.0.0/123.788.9

BCA.30.18.01.02/48.64.8

BCA.30.18.01.02/173.71.9

BCA.30.18.01.0/161.39.16.

BCA.490.01.0.0/597.65.4.

BCA.490.01.0.0/1361.518.2

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 19.5.1930

Cumhuriyet, 4.1.1932

Cumhuriyet, 31.03.1933

Cumhuriyet, 29.6.1935

Cumhuriyet, 16.4.1937

Cumhuriyet, 26.12.1937

Cumhuriyet, 1.02.1938

Cumhuriyet, 29.10.1938

Cumhuriyet, 4.12.1938

Cumhuriyet, 7.1.1941

Cumhuriyet, 10.3.1945

Cumhuriyet, 12.03.1945

Cumhuriyet, 21.01.1944

Cumhuriyet, 14.03.1945

Cumhuriyet, 15.9.1947

Milliyet, 24.9.1953

Milliyet, 12.7.1953

Milliyet, 24.9.1953

Milliyet, 11.2.1954

Milliyet, 28.11.1955

Milliyet, 1.8.1965

Telif Eserler

ARPACI, M. "Türkiye'de Alkol Karşıtı Hareket (1910-1950)", **Toplum ve Bilim**, S 134, 2015, ss.30-54.

ATABEYOĞLU, C., "Tanımadığımız Ünlü Tanıdıklar", **Taha Toros Arşivi**, Tarihsiz.

DOĞAN, C., "Osmanlı Men-i Müskirat Cemiyeti ve Men-i Müskirat Kanunu", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C 6, S 26, Bahar, 2013, ss.161-181.

GÖKAY, F. K., **Atatürk Devrinde Halk Sağlığı**, Türkiye Matbaası, Ayrı Basım, 1937, s 1-4.

GÖKAY, F. K. **Gördüklerim Duyduklarım, İkinci Beynelmilel Hijyen Mantal Kongresi İhtisasları**, İstanbul, 1939, Kader Basımevi.

GÖKAY, F. K., "Türkiye'de Gazetelere İntihar Hadiselerini Neşretmeyi Yasak Eden

Kanun Tesiri Üzerine Bir Etüt", **Kriz Dergisi**, 13(3)'den Ayrı Basım, İstanbul, 1939, Kader

Basımevi, ss.27-32.

GÖKAY, F. K., **Karakterin Fert ve Cemiyet Hayatındaki Yeri**, Tıp Dünyası No.8'den Ayrı Basım, İstanbul, 1944, Kader Basımevi, s 1-8.

GÖKAY, F. K., **Kirli ve Dertli Avrupa**, İstanbul, 1947, Kader Basımevi.

GÖKAY, F. K., **Sağlık Düşmanı Keyif Verici Maddeler**, Ankara, 1948, MEB.

GÖKAY, F. K., **Sinir Hastalıkları**, 2.Baskı, İstanbul, 1951, İsmail Akgün Matbaası.

GÜLTEKİN, Elif - İZGÖER Ahmet Zeki, "Hilal-i Ahdar Cemiyeti'nin Men'i Müskirat Mücadelesi ve Bu Mücadelenin Hilal-i Ahdar Dergisindeki Yansımaları", **Türk Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarih Dergisi**, https://www.turkiyeklinikleri.com/inpress_article/tr-hilal-i-ahdar-cemiyetinin-m.2.9.2021

GÜMÜŞ, N.-AĞAÇCI, L., "Sivil Toplum Örgütlerinin Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya Kullanımı: Kızılay ve Yeşilay Üzerine Bir Araştırma", **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, 53(2), 2018, s 637-661.

KARAHANOĞULLARI, O., Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men-i Müskirat Kanunu), Ankara, 2007, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/menimuskirat.pdf>

MUMYAKMAZ GÜZEL, Hatice, "Yeşilay Cemiyeti ve Faaliyetleri: Bağımlılıkla Mücadele, Sağlıklı ve Ahlâklı Nesiller Yetiştirme", **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, 55(1), 2020, s 368-387.

SAYGILI, S., **Mazhar Osman**, İstanbul, 1998, Buğra Kitabevi.

USMAN, M. O., **Sinir Hastalıkları**, C 2., İstanbul, 1936, Kader Basımevi.

Türkiye Yeşilay Cemiyeti Nizamnamesi, İstanbul, 1973, Ahmet Sait Matbaası.

YALMAN, M., **Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı (1949-1957)**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

YILDIRIM, N., "Mazhar Osman (Uzman)", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 2012, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C 42, s 189-191.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yesilay-hilal-i-ahdar/?pdf=4329> adresinden erişilmiştir